

Exposició
El Born CCM

elbornculturaimemoria.cat
@elbornccm

18 NOV 2022
16 ABR 2023
entrada gratuïta

DOSSIER DE PREMSA

Un altre fi. LA RESTA

Art i antifranquisme

Pep Agut
Alán Carrasco
Domènec
Marcelo Expósito
Dora García
Maria Amparo Gomar Vidal
Carles Guerra
Antoni Hervàs
Concha Jerez
Lola Lasurt Bachs

Marco Noris
Ndong Obama
Filiberto Obamã Nsue
Ana Teresa Ortega
María Ruido
Joan Anton Serra Ollé
Jaume Serra Torelló
Francesc Torres
Guillem Viladot

EL BORN
CCM

Ajuntament de
Barcelona

Exposició

Un altre fi. LA RESTA

Art i antifranquisme

Del 18 de novembre de 2022 al 16 d'abril de 2023

En una societat devastada físicament i moralment durant i després de la Guerra Civil, l'art i els moviments socials es van convertir en formes de resiliència i transformació a l'ombra de la cultura institucionalitzada.

L'exposició '**Un altre fi. LA RESTA. Art i antifranquisme**' posa l'èmfasi en la resistència cultural d'aquella societat i reuneix a El Born CCM obres de dinou creadors contemporanis de diverses generacions que converteixen en matèria artística la memòria dels silenciats pel règim.

L'art com a expressió del que no podem oblidar. L'art com a mecanisme per imaginar altres possibilitats.

Curadoria a càrrec de **Nora Ancarola i Amanda Cuesta, La caníbal.**

Índex

Introducció	Pàg. 4
Continguts destacats i principals objectius de l'exposició	Pàg. 5
Estructura de la mostra	Pàg. 6
La selecció d'obres	Pàg. 7
Textos de sala i cartel·les d'obra	
El relat curatorial	Pàg. 10
Rebels de cor	Pàg. 11
El menyspreu dels cossos	Pàg. 17
El fora interior	Pàg. 23
Transmissió i continuïtat	Pàg. 28
Programa d'activitats	Pàg. 37
Crèdits de l'exposició	Pàg. 39
Material addicional	Pàg. 40
Més informació i contacte d'El Born CCM	Pàg. 41

Introducció

Un altre fi. LA RESTA mira entre les escletxes d'unes circumstàncies biopolítiques excepcionals pel que fa al govern de la vida social, les relacions econòmiques i laborals, les relacions sexuals i reproductives i les relacions de producció i transmissió de l'univers simbòlic sota el franquisme.

Aquest projecte no pretén ser exhaustiu ni abastador. Volem actualitzar i obrir l'exercici memorialístic cap a d'altres línies d'observació –algunes molt treballades des de la historiografia, d'altres no tant– a partir de les obres d'una selecció d'artistes que han posat la mirada en llocs que de vegades semblen irrelevants, però que ens donen punts de referència del que van ser les resistències culturals d'una societat devastada físicament i moralment. Volem atendre les pervivències silenciades de la rebel·lia. Tal com comença el poema *Final*, de Joan Brossa, ens sumem al desig: «Havies d'haver fet una altra fi.»

La selecció d'obres d'aquesta exposició esdevé l'ancoratge i el corpus bastit a partir d'allò criminalitzat, invisibilitzat i desterrat que anomenem **LA RESTA**. Un relat que aixeca la catifa del franquisme per trobar la pols amb la qual recosir algunes genealogies possibles o imaginables en un exercici de reparació necessari que tota comunitat mereix.

Un altre fi. LA RESTA s'allunya del monument gran i rotund. És un relat fet a partir de fragilitats, desitjos i retalls, a escala humana, que defuig els binarismes que superposen una violència a una altra sense plantejar noves preguntes als nous temps. La memòria històrica ens hauria de servir per suturar els nostres relats personals i col·lectius i per poder-los concretar políticament, més enllà de l'espectacle, i començar, així, a consolidar nous desenllaços.

CURADORIA:

Nora Ancarola i Amanda Cuesta

Continguts destacats i principals objectius de l'exposició

L'exposició parla de:

- **La rebel·lia silenciada durant el franquisme (cultural, científica, política...)**
- **La creació artística com a vehicle de resistència i denúncia, ahir i avui**
- **La memòria col·lectiva i la seva transmissió intergeneracional**

Amb l'objectiu de...

- **Donar a conèixer les resistències culturals** del franquisme des del vessant artístic
- Bastir un **discurs a partir de microrelats** per **donar veu a les subjectivitats**, perquè les experiències de vida també configuren la història
- Establir ponts entre generacions per **recosir la memòria col·lectiva** i esdevenir, així, un exercici reparador per a la comunitat
- **Plantejar noves preguntes als nous temps** des del món de l'art, a partir de la perspectiva de *la resta*, que és el lloc on l'art fa aflorar el que no ha estat dit

Estructura de la mostra

‘Un altre fi. LA RESTA’ és una **exposició col·lectiva** en què participen **dinou artistes** i que reuneix a El Born CCM **vint-i-dues obres contemporànies** de diferent tipologia que s’inspiren o centren la mirada en la rebel·lia vital cap al règim franquista que ha anat quedant silenciada i marginada, fora dels relats hegemònics de la transició. Són obres creades entre els anys setanta del segle XX i l’actualitat per artistes de diferents generacions que ens permeten copsar matisos en la manera com cada generació s’ha posicionat críticament, formant part d’una resistència col·lectiva.

La visita s’inicia amb la presentació de l’exposició i un **relat audiovisual** que fa valer l’estat d’ànim des del qual s’enuncia el punt de vista de les curadores.

Les obres estan **ubicades en diferents espais de l’equipament** —el jaciment arqueològic, les sales d’exposicions, els vestíbuls i les passarel·les del centre— i s’estructuren en **quatre àmbits temàtics**:

- **Rebels de cor:** les resistències de dones i persones dissidents de gènere i de la doble repressió que van patir aquelles que visqueren relacions sexoafectives al marge del nacionalcatolicisme, o fins i tot, aquelles que simplement no encaixaven als paràmetres de “normalitat”
- **El menyspreu dels cossos:** el maquis i les víctimes del franquisme, persones torturades, afusellades, desaparegudes o explotades amb treball esclau, i els seus familiars, a qui s’ha negat el dret de reparació fins avui
- **El fora interior:** l’exili interior i exterior. L’exili exterior suposà una interrupció d’un projecte de país modern, expulsant generació rere generació de talent. L’exili interior comportà autocensura, silencis i un parlar poc clar i ple de «veritats» tergiversades
- **Transmissió i continuïtat:** la fragilitat i els claroscurs de la transició democràtica espanyola, responsables de moltes de les pervivències del franquisme avui en dia. Des de la incapacitat d’afrontar el passat esclavista i colonial a la impossibilitat de reescriure textos fonamentals com la Constitució

Al llarg del recorregut, un seguit de **testimonis orals**, **imatges històriques** de manifestacions de dones i una **selecció de llibres** s’intercalen amb les obres i complementen el discurs presentat.

La selecció d'obres

L'exposició combina la presència d'**artistes de diferents trajectòries, generacions i mirades**.

La unió de diferents generacions aporta a la mostra una pluralitat de matisos que genera percepcions i perspectives molt diferents i que il·lustra **com cada generació ha paït la resistència col·lectiva i l'ha transformat en un clam contra l'oblit**.

Les peces presentades han estat creades, en la seva majoria, entre els anys noranta del segle XX i l'actualitat. Algunes provenen de fons museístics o galeries i la resta de fons dels propis artistes. És un període prou llarg per incloure les aportacions de les diferents generacions que prenen part a la mostra però, alhora, prou acotat com per relligar els seus discursos.

Tot i la diversitat de temàtiques i formats presentada, totes les obres **comparteixen la voluntat de centrar la mirada memorialística en la rebel·lia silenciada**, en les resistències pretesament subjugades pel franquisme, abordant diferents aspectes: la crítica a l'imperialisme espanyol, la repressió política, afusellaments i fosses comunes (Pep Agut, María Amparo Gomar Vidal, Concha Jerez); maquis i resistència (Francesc Torres, Marco Noris, Joan Anton Serra Ollé i Jaume Serra Torelló); presos polítics emprats com a mà d'obra esclava i opressió a la classe obrera (Alán Carrasco, Domènec, Maria Ruido); talent i exili (Ana Teresa Ortega, Carles Guerra); qüestions de dissidències de gènere i llibertats sexoafectives (Dora García, Lola Lasurt, Toni Hervàs) o colonialisme (Filiberto Obama Nsúé, Ndong Obama, Pep Agut, Marcelo Expósito), la repressió de la llengua catalana (Viladot, Pep Agut i Marco Noris) i les pervivències franquistes a les institucions (Concha Jerez, Marcelo Expósito, Alán Carrasco, Carles Guerra).

Algunes de les obres s'han revisat amb motiu de l'exposició, resignificant l'obra pel lloc on es presenta, com és el cas de la instal·lació de Pep Agut, completant-ne el discurs o acompanyant-les d'altres peces *site-specific*, com és el cas de l'obra *Textos autocensurados 1 y 2* de Concha Jerez. Una altra proposta reescrita per l'exposició és l'obra *Constitución Española de 1978* de Marcelo Expósito o el *Misterio de Caviria* de Toni Hervàs.

Pep Agut

Meridiano de Madrid: sueño y mentira de Franco, 2021

Alán Carrasco

Geschichtsaufarbeitung, 2014

Domènec

L'estadi, el pavelló i el palau, 2018

Arquitectura española 1939-1975: Belchite Nuevo i Vilanova de la Barca, 2014-2018

Marcelo Expósito

Los cuadernos de guerra o ligeramente descontextualizados, 1994/2021

Constitución Española de 1978 desnudada por sus solteros, 2022

Constitución Española de 1978 recombina, 2022

Constitución Española de 1978 reescrita mediante el método cut-up a la manera de Pierre Menard, 2022

Dora García

La bolchevique enamorada, 2021

Revolución cumple tu promesa, 2021

Maria Amparo Gomar Vidal

Objetos (Des)aparecidos, 2020

Carles Guerra

Fragments anotats dels Films Tosquelles. Suite en noir et blanc i suite en couleur, 1953-2022

La nostra sardana, remuntada, 2022

Una novel·la familiar / Un error d'atribució, 2022

Antoni Hervàs

La loba Agon, 2016

Copacabana I, II, 2016

Concha Jerez

La fosca del mirall, 1997

Memoria oral silenciada, 2020

Textos autocensurados 1 y 2, 2022

Lola Lasurt Bachs

Ensayo para Deep Song, 2020-2022

Marco Noris

A la Frontera – 300 km, 25 dies, 198 mugues, 212 obres, 2017

Topònims de Frontera, 2022

Ndong Obama

Ngoan Ntangan, 1994

Filiberto Obama Nsúé

La guagua, 1985

Cargando agua para el baño del gobernador, 1986

La canción de la diarrea, 1989

Ana Teresa Ortega

Lugares del saber y exilio científico, 2008-2018

María Ruido

La memoria interior, 2002

ElectroClass, 2011

Jaume Serra Torelló i Joan Anton Serra Ollé

Maquis 1940-1952, Agrupación Guerrillera de Levante y Aragón, 2004-2014

Francesc Torres

Amnèsia-Memòria, 1991

Guillem Viladot

Selecció d'obres del llibre *Cantates, fugues i colls de la baralla* (1972), 2022

El relat curatorial

Com hem d'explicar-nos el fet que el segell *Aidez l'Espagne* que Miró va dissenyar el 1937 no arribés a produir-se a causa del principi de no-intervenció? En aquell mateix moment s'estaven organitzant les Brigades Internacionals, però com passa en els conflictes geopolítics actuals, els dispositius de violència i mort bloquegen qualsevol aposta per la pau i la convivència.

Més enllà d'oferir una selecció d'obres d'artistes que al llarg de les dècades segueixen actualitzant una memòria crítica, ens ha semblat important que el relat curatorial fes valer l'estat d'ànim des del qual enunciem el nostre punt de vista.

Treballar amb els arquetipus del clown i del butoh-clown ens ha permès sobreviure a l'horror. Atès que això es podria malinterpretar, necessitem precisar humilment el motiu pel qual els hem convocat. El clown vol ser estimat, i el butoh expressa amb eloqüència la contenció de l'horror, de manera que pugui ser mostrat. Ens aclaparen i descol·loquen tot proposant un altre fi possible que és *resta* no enunciada.

També necessitàvem expressar-ho a través del nostre llenguatge habitual: el relat visual.

VÍDEO I (entrada principal) 16 min 40 s

VÍDEO II (entrada posterior) 6 min 30 s

REBELS DE COR

-Sala Castellví-

Aquest àmbit tracta les resistències de dones i persones dissidents de gènere i de la doble repressió que van patir. No només van ser afusellades, empresonades i torturades durant la dictadura per les seves idees polítiques; també van patir la repressió derivada d'un model patriarcal molt restringit i encotillat en el fonamentalisme de la moralitat nacionalcatòlica, que utilitzava el control sexual de la dona com a instrument bàsic de control social. La dictadura va valer-se de la *Ley de Peligrosidad Social* de 1970, una actualització de la *Ley de Vagos y Maleantes* de 1954, en vigor fins al 1988. Totes les institucions del sistema van posar-se al servei d'aquesta ideologia masclista i profundament LGBTI-fòbica, que considerava l'homosexualitat com una malaltia mental. Els qui no s'atenien a aquesta ideologia patien conseqüències terribles en la vulneració de la seva dignitat i drets humans. Només la societat civil del postfranquisme recupera poc a poc els drets i llibertats per a les relacions sexoafectives, en molts casos lluitant contra les pròpies institucions immobilistes de la transició i restablint les genealogies alliberadores interrompudes pel franquisme.

Lola Lasurt Bachs

Ensayo para Deep Song, 2020-2022

Lola Lasurt recrea la coreografia *Deep Song* (1937), la segona obra realitzada per la ballarina nord-americana Martha Graham a partir de les notícies sobre la guerra civil espanyola que arribaven als Estats Units i influïda pel *Poema del Cante Jondo* de Federico García Lorca. Com gran part del treball de Lasurt, aquesta obra es basa en un esdeveniment artístic/estètic i un fet històric, en aquest cas, dansa i Guerra Civil, per actualitzar-ne el sentit. El moviment d'una dona que balla com a contraimatge del bel·licisme.

Lola Lasurt (Barcelona, 1983) treballa aspectes del des-temps, amb les paradoxes d'una època que havia de suposar molts canvis. Esquiva la doctrina històrica i porta a terme una anàlisi del passat recent com una empresa oberta i autocrítica amb projectes que es formalitzen a través de la instal·lació pictòrica, el vídeo, treballs editorials i per mitjà de processos col·laboratius, des d'una perspectiva d'acció micropolítica que la porta a plantejar tota la seva feina com a exercici de *reenactment*.

Ensayo para Deep Song de Lola Lasurt a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

Dora García

La bolchevique enamorada, 2021

Revolución cumple tu promesa, 2021

Dora García presenta una selecció d'arxiu en dues parts a partir d'una investigació extensa al voltant de la figura d'Aleksandra Kol-lontai i la seva novel·la *Vasilisa Malygina*. En aquesta novel·la s'aborden temes com l'amor-camaraderia, el divorci i l'avortament (despenalitzat a Rússia el 1920 gràcies a la feina, entre d'altres, de la mateixa Kol-lontai). Va publicar-se a Espanya el 1928 com *La bolchevique enamorada*. LaSal Edicions de les Dones, primera editorial feminista del postfranquisme, el va reeditar el 1978.

L'obra de Dora García (Valladolid, 1965) és majoritàriament performativa i tracta temes relacionats amb la comunitat i la individualitat en la societat contemporània, explorant el potencial polític de les posicions marginals, homenatjant personatges excèntrics i antiherois. Ha participat en nombroses biennals d'art i esdeveniments internacionals i va rebre el Premio Nacional de Artes Plásticas l'any 2021.

Revolución cumple tu promesa de Dora García a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

Carles Guerra

Fragments anotats dels Films Tosquelles. Suite en noir i suite en couleur (vídeo 36 min 54 s), 1953-2022

La nostra sardana, remuntada (quadre i film 8mm, projecció 12 s), 2022

Una novel·la familiar (7 plòters i vídeo *Un error d'atribució*, 1 min 30 s), 2022

En aquest assaig visual, Carles Guerra recupera alguns dels materials inèdits sobre Francesc Tosquelles arran de l'exposició que ha co-comissariat per al CCCB aquest mateix any. Tosquelles va transformar la pràctica psiquiàtrica durant la República i, ja exiliat a França, a l'hospital de Saint-Alban, on va aplicar dinàmiques antiautoritàries a la gestió de la salut de pacients i de la mateixa institució. Avui és una inspiració per pensar les polítiques de salut mental en moments de crisi extrema. El restabliment de la memòria de la nostra *intelligentsia* exiliada obre la possibilitat de repensar el futur.

Carles Guerra (Amposta, 1965) és crític d'art, docent i investigador. A través d'una extensa nòmina d'exposicions i projectes ha intentat respondre al llegat de la modernitat des de la necessitat urgent d'articular una història potencial. Les seves investigacions han aprofundit en l'àmbit de les pràctiques dialògiques als camps de l'art i la cultura visual, les pedagogies crítiques, les pràctiques documentals i les condicions de la producció cultural dins un marc postfordista. Ha estat director de la Primavera Fotogràfica de Catalunya, director de la Virreina Centre de la Imatge, conservador en cap del Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA) i, entre el 2015 i el 2020, director de la Fundació Antoni Tàpies.

Una novel·la familiar de Carles Guerra a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

Antoni Hervàs

La loba Agon (fanzín i màscara realitzada en col·laboració amb Lluís Quinrob), 2016
Copacabana I, II (vídeo realitzat en col·laboració amb Ainara Elgoibar, 14 min 28 s, i dibuix), 2016

Antoni Hervàs presenta dos dels vuit capítols que integren *El misterio de Cavia*, una obra que explora la possibilitat transformista i transgènere del dibuix, un mitjà que permet que l'artista cohesioni mitologies. En aquest cas es barregen personatges del cabaret de la Barcelona canalla i underground i el ritus nocturn de Lemnos en honor d'Afrodita, una invocació als déus del subsòl per ridiculitzar la masculinitat. Tots dos ingredients permeten conèixer una història tan local com universal sobre les estratègies de supervivència a la misogínia i l'homofòbia.

L'obra d'Antoni Hervàs (*Barcelona, 1981*) proposa exploracions entusiastes i coloristes de les possibilitats del dibuix, desafiant els rols de gènere i sovint tractant aspectes subestimats dels espectacles populars subversius: des del carnaval i el cabaret fins a la natació sincronitzada i els parcs d'atraccions. Els últims anys ha fet creacions exuberants amb collages de materials humils: murals de cartró, escultures de paper maixé, vídeos de baixa tecnologia i performances en viu. Ha participat en nombroses exposicions col·lectives i el 2016 va obtenir el Premi Ciutat de Barcelona d'Arts Visuals.

La loba Agon i *Copacabana I, II* d'Antoni Hervàs a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

Audioteca 1 – Dones represaliades

Testimonis de dones que van passar pel Patronato de Protección de la Mujer, en funcionament fins al 1984. El Patronato disposava de centres d'internament i sovint va instrumentalitzar la salut mental per reprimir. Aquests establiments estaven regentats generalment per ordes religiosos que s'atorgaven el dret de tancar les dones si les consideraven «caídas o en riesgo de caer»: besar-se en un cinema, ballar agafades, fumar d'amagat, haver estat violades, ser lesbianes, negar-se a resar... La institució també va gestionar el robatori de nadons. Segons l'Observatorio para las Desapariciones Forzadas de Menores, entre 1938 i 1996 van robar-se unes 300.000 identitats.

Audioteca 2 – Escriptors a l'exili interior

Aquesta breu selecció de retalls de textos de les nostres escriptores és només la punta de l'iceberg. Van enunciar el desig i l'afany de llibertat des de l'exili interior i exterior, i van fer-ho en un context poc afavoridor, suportant prejudicis i esborraments. Algunes sí que van ser valorades, tot i que potser no tant com es mereixien; d'altres comencen, avui dia, a ocupar l'espai de reconeixement del qual no van gaudir en vida, i són referents de resistència per a moltes de nosaltres.

Arxiu. TV Wall – Manifestacions de dones

Aquestes imatges volen mostrar la genealogia de les lluites feministes a Barcelona. La invisibilització imposada des de l'inici de la dictadura és tan eloqüent com la ràpida emergència del moviment poc després de la mort de Franco, cosa que posa de manifest l'existència d'articulacions que corren subterrànies durant la dictadura. La força de les primeres convocatòries multitudinàries contrasta, en el postfranquisme, amb el desinflament reivindicatiu gradual que es produeix durant la Transició, especialment després de les primeres eleccions municipals de 1979.

Selecció realitzada en col·laboració amb Marta Delclós

Imatges cortesia de l'Arxiu fotogràfic de Barcelona (AFB) i del Centre de Documentació de Ca la Dona.

EL MENYSPREU DELS COSSOS

-Balconada central i Sala Casanova-

L'avanç de l'exèrcit nacional colpista, des de juliol de 1936, deixa un reguerot d'afusellats i desapareguts entre les persones sospitoses de ser roges o republicanes.

A les víctimes del franquisme se'ls ha negat fins avui el dret de reparació. Segons el cens realitzat pel jutge Baltasar Garzón, podria haver-hi 143.353 persones desaparegudes, els cossos de les quals es troben en fosses comunes.

En algunes comunitats, més del 40% de les fosses encara no han estat identificades perquè s'hi ha edificat a sobre o perquè la mort dels testimonis no ha permès seguir-ne el rastre. Una vegada localitzades les fosses, realitzar l'excavació esdevé molt complicat; només un terç dels 10.000 cossos recuperats han pogut identificar-se mitjançant preves genètiques.

Per a molta gent, la Guerra Civil no va finalitzar l'abril de 1939. Unes 500.000 persones no van voler resignar-se i acceptar la victòria feixista, o bé van decidir exiliar-se per la por de ser represaliades. En acabar la II Guerra Mundial, uns quants milers van ingressar com a guerrillers al maquis organitzat entre França i Espanya. Tenien la intenció de coordinar la lluita des de l'interior amb l'exterior del país mentre esperaven la col·laboració dels països democràtics. Alguns van resistir en paratges clandestins de zones de muntanya, on ja havien començat a operar durant la Guerra Civil, fins a la dècada de 1960.

Maria Amparo Gomar Vidal

Objetos (Des)aparecidos, 2020

Objectes cedits pels familiars de les víctimes

Objetos (Des)aparecidos està vinculada a les més de cent fosses comunes del cementiri de Paterna (València). Allà, l'historiador Vicent Gabarda hi ha comptabilitzat unes 2.237 víctimes de la repressió franquista entre 1939 i 1956. Al costat del traçat de les fosses es presenten alguns dels objectes personals: uns deixats al costat de les víctimes per poder-les identificar en el futur, i els altres recuperats en el seu moment de manera clandestina. Són objectes conservats i heretats com a únic record del familiar assassinat. Aquests fragments encapsulen les seves històries a manera de *pars pro toto*, relatades avui per les seves descendències. Recuperades per amor. Sense rancúnia.

Corbata de José Alba

José era xofer de la CAMPSA de València. No estava afiliat a cap partit ni sindicat, però va ser delatat per haver encobert un company. La seva corbata, de seda i amb un estampat geomètric de rombes, encara conserva el nus del darrer cop que la va fer servir. Tant en l'anvers com en el revers es poden observar les taques de sang conseqüència del seu afusellament, el dia 14 de gener de 1941. El seu cunyat Julio va poder recuperar la corbata i entregar-la a la seva vídua, Serafina Albiach. Tant ella com la seva filla gran, Vicenta, van conservar aquesta peça a l'armari de José. Actualment la custodia la María José, filla de la Vicenta.

Cordetes de Salvador Tortajada

Salvador Tortajada, afiliat a la CNT i afusellat el 18 de gener de 1941, va ser lligat de mans amb aquestes *cordetes*. Quan la seva dona, Vicenta Casañ, va saber que havien tret en Salvador de la presó, va acostar-se al cementiri de Paterna amb els seus sis fills i, en veure la fossa oberta, va recuperar les cordes com a testimoni del que havia succeït. Per a la Conxa, filla de la Vicenta, que la va estar cuidant fins al final, aquestes cordes són «les cordetes de mon pare». Actualment la Raquel, filla de la Conxa, conserva la peça dins d'una caixa metàl·lica amb altres objectes personals del seu avi, de la mateixa manera com ho havia fet la seva àvia Vicenta. El nus del llaç no s'ha desfet mai.

Carta de comiat d'Antonio Pastor

Antonio Pastor va ser una persona molt compromesa amb la causa social, i aquest va ser el motiu del seu empresonament i pena de mort. Afusellat el 2 de novembre de 1939, la seva carta de comiat va ser un dels pocs objectes que la seva filla Rosario no va destruir. El marit de la Rosario, en veure el dolor que li provocava el fet d'obrir la caixa amb els records de l'Antonio, va animar-la a cremar les pertinences del seu pare. En un acte de desobediència, ella va amagar aquesta carta. Anys més tard, la seva filla Xaro, coneixedora de la història de l'avi des que era adolescent, va decidir endur-se-la a casa. La guarda al calaix d'una antiga consola de fusta massissa.

Botó i llapis de Pedro Simón i botó de Verónica Calle

Pedro Simón va ser membre de la UGT, alcalde socialista de Palacios de la Sierra durant quatre anys i president de la Casa del Poble. Vinculat a l'Exèrcit Popular, va ser afusellat a Paterna el 18 de gener de 1940. Se'n va exhumar el cos l'any 2017. Després d'identificar en Pedro el 2019, la seva besneta va conèixer la tràgica història de la seva besàvia Verónica Calle: van negar-li el funeral religiós per no haver perdonat els delators del seu marit en la seva darrera confessió. Els seus veïns van enterrar-la el 15 de novembre de 1960. La família va aconseguir localitzar el parador de la Verònica i un equip científic va exhumar el cos, al costat del qual va trobar-se el botó petit. Pedro i Verónica van ser enterrats plegats al cementiri de Palacios de la Sierra l'any 2019.

La pràctica artística de Maria Amparo Gomar Vidal (València, 1983) està centrada en idees relatives a la memòria, el gènere i la(s) identitat(s). Actualment desenvolupa un corpus de treball fortament influenciat pel concepte alemany "Vergangenheitsbewältigung" (arrossegar el passat), on reflexiona sobre el franquisme sociològic i el llegat de la dictadura tant en l'òptica de l'espai públic com en el *subterro* absent de visualitat. Els seus projectes es caracteritzen per vertebrar-se de forma participativa, emprant per fer-ho mitjans com la pintura, el dibuix, la instal·lació i/o el vídeo art.

Objetos (Des)aparecidos de Maria Amparo Gomar Vidal a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM

Francesc Torres

Amnèsia - Memòria, 1991

Col·lecció MACBA. Dipòsit de la Generalitat de Catalunya. Col·lecció Nacional de Fotografia

Aquesta instal·lació ret homenatge a tretze maquis, ídols populars de la resistència llibertària sota el franquisme. També hi ressona la mitificació del bandolerisme català dels segles XVI-XVII. Un clam al silenci de la història i l'absència intencionada del maquis en el relat hegemònic, l'amnèsia col·lectiva davant les fites revolucionàries i la seva criminalització com a simples bandolers.

Francesc Torres (Barcelona, 1948) ha exposat als principals museus d'art nacionals i internacionals, ha realitzat obres permanents a l'espai públic i el seu treball es troba a nombroses col·leccions públiques i institucionals d'arreu del món. Ha rebut nombrosos reconeixements tant nacionals com internacionals, com el Premi Nacional de Belles Arts de la Generalitat de Catalunya a la millor exposició (1991) i el Premi Nacional d'Arts Visuals per una retrospectiva al MACBA (2009).

Amnèsia - Memòria de Francesc Torres a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

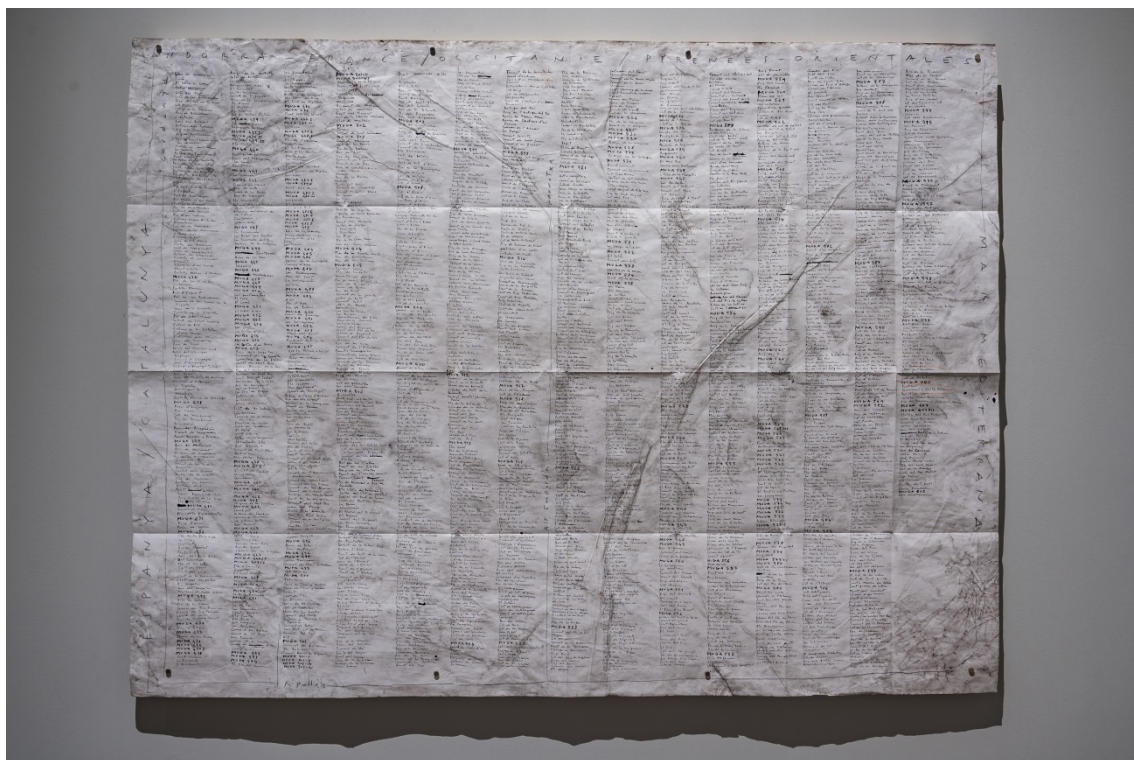
Marco Noris

A la Frontera – 300 km, 25 dies, 198 mugues, 212 obres, 2017

Topònims de Frontera, 2022

Marco Noris (Bèrgam, 1971) ha desenvolupat la seva pràctica artística recent en l'àmbit de la pintura, al voltant del paisatge, la ruïna i la memòria històrica. *A la Frontera* recull un conjunt de 212 postals pintades a l'oli o dibuixades el 2017, tot al llarg d'una ruta pirinenca a la línia de la frontera franco-espanyola. Les postals s'acompanyen de *Topònims de Frontera*, un mapa de topònims significatius on l'artista registra aquests mateixos llocs vinculats a l'exili i la resistència. Aquest és el cas del paisatge de l'Hostal de la Muga, lloc de pas en l'anomenada *darrera ruta* del maqui Quico Sabaté el 1959, poc abans de morir. Durant la dictadura, l'ús de la toponímia va esdevenir un focus de resistència lingüística, especialment promoguda des del Centre Excursionista de Catalunya.

Des de 2013 el paisatge i el territori han estat un element clau en el seu treball, *un lloc per a l'esdevenir* entès també com a escenari de derrota i de trànsit, com poden ser passos de fronteres i antics camps de concentració. La seva recerca l'ha portat a aprofundir i experimentar la seva relació amb el territori a través del caminar com pràctica estètica i com eina per a la recerca dels fenòmens de construcció identitària.

Topònims de Frontera de Marco Noris a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

Jaume Serra Torelló i Joan Anton Serra Ollé

Maquis 1940-1952, Agrupación Guerrillera de Levante y Aragón, 2004-2014

Jaume Serra Torelló (Barcelona, 1954-2021) representa l'esperit infatigable d'una societat civil que es retroba amb la memòria històrica resseguint estudis i recorrent, durant anys i amb el seu gran amic i aliat Joan Anton Serra Ollé (Barcelona, 1954), els territoris de l'Agrupación Guerrillera de Levante y Aragón. Els anys d'anades i vingudes per aquells paratges i les converses amb la seva gent, les fotografies i textos explicatius i la feina de divulgació feta a escoles i ateneus que les van acompanyar van fixar un llegat memorialístic intangible que avui agraïm, com el de tanta gent que, autofinançant-se, han preservat la seva dignitat.

Per a Jaume Serra Torelló la fotografia era una manera de llegir i entendre la vida. A banda de la sèrie de color sobre els maquis, va continuar investigant en pel·lícula en blanc i negre sobre la col·laboració de l'Església Catòlica amb el Franquisme, els búnquers de la Guerra Civil i la Batalla de l'Ebre.

Va compartir la passió i l'experiència fotogràfica amb el seu amic d'infància Joan Anton Serra Ollé, qui opina que tota obra s'inscriu en un camp de forces polític. Van resseguir plegats l'itinerari fotogràfic de la guerra civil, parlant d'episodis de què es parla poc, i que els va confrontar al que va passar i a allò que d'aquests temps queda actiu.

Detall de *Maquis 1940-1952, Agrupación Guerrillera de Levante y Aragón* de Jaume Serra Torelló i Joan Anton Serra Ollé a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

EL FORA INTERIOR

- Sala Casanova-

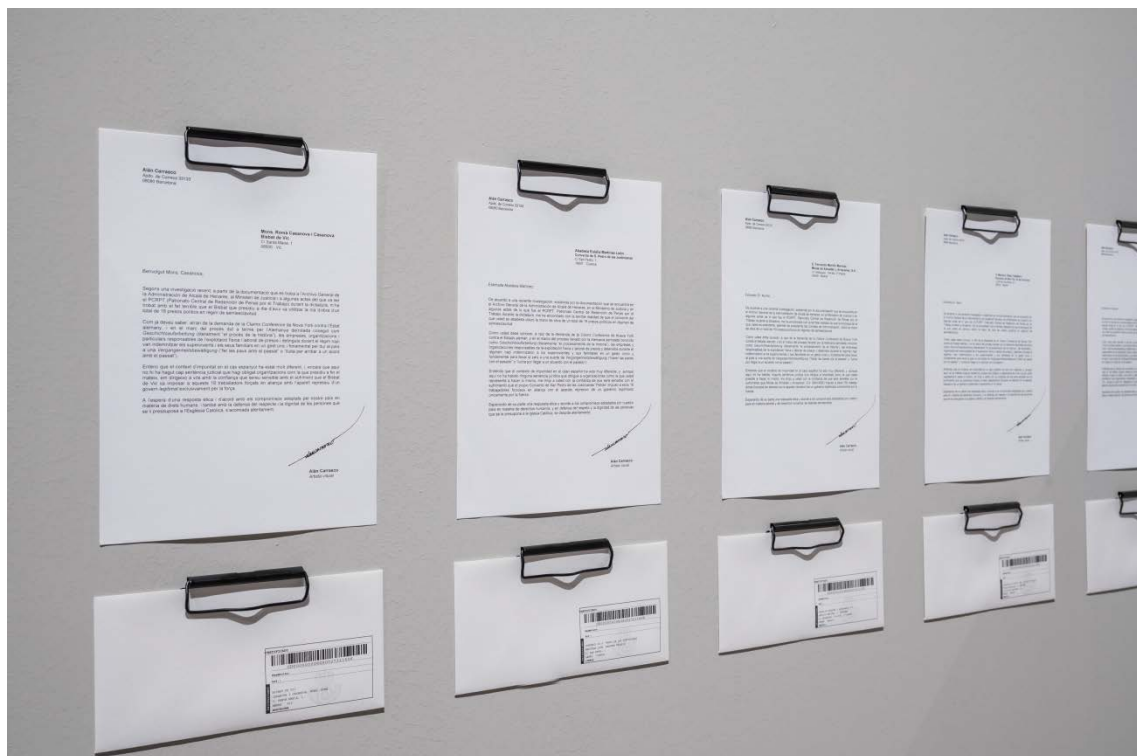
El resultat de la Guerra Civil no era reversible ni negociable. Conservar la integritat territorial i política d'Espanya va ser el primer objectiu de la dictadura. La cessió de territoris per a l'assentament de bases militars el 1953 i l'ingrés a l'ONU el 1955 van ser elements de la política exterior que van combinar-se per blanquejar el règim i perpetuar les estratègies de l'amenaça, la censura i el terror en la política interior. Era una manera de mantenir l'aïllament de l'exili, paralitzant qualsevol acció dissident amb independència del lloc on es produís. La consolidació d'un model únic de comportament d'homes i dones obedients aflagits per la por també afavoreix actituds pròpies de l'exili interior. Mentrestant, l'exili exterior esdevé aquest *fora possible* però mai reconstituent. L'exili de la immediata postguerra suposà la fuga de bona part de la massa crítica, de lliurepensadors, d'artistes, d'intel·lectuals i científics, de militants i activistes que han de començar de cap i de nou. Però també provocà el posterior exili econòmic vinculat a les dinàmiques de desarrelament de les migracions camp-ciutat, que si bé és un procés global, en el cas espanyol va ser gestionat per una dictadura cruel al servei de l'oligarquia econòmica.

Alán Carrasco

Geschichtsaufarbeitung , 2014

Amb l'excusa de reconstruir el país, des de 1937 el *Patronato Nacional de Redención de Penas por el Trabajo* va gestionar la utilització de fins a 400.000 presos polítics com a mà d'obra esclava. Una llarga llista d'empreses públiques i privades van lucrar-se amb aquesta pràctica. El 2014, Alán Carrasco va enviar una carta al gerent o president de cadascuna d'aquestes empreses que encara avui operen. Les grans fortunes de l'IBEX 35, construïdes a base de treball esclau, sempre s'han negat a donar explicacions i a proporcionar informació sobre aquesta qüestió.

L'obra d'Alán Carrasco (Burgos, 1986) està conceptualment lligada al seu treball de recerca doctoral, en què analitza els conceptes d'iconoclàstia i memòria col·lectiva a partir dels esdeveniments sociopolítics que van des de la frustrada Spartakusaufstand del 1919, fins a la caiguda del Mur de Berlín el 1989. Està especialment interessat en els marges dels relats històrics i en l'anàlisi de les raons per les quals alguns aspectes i actors en van ser sistemàticament eliminats.

Geschichtsaufarbeitung d'Alán Carrasco a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

Domènec

L'estadi, el pavelló i el palau, 2018. Col·lecció MACBA. Dipòsit de la Generalitat de Catalunya.

Col·lecció Nacional de Fotografia

Arquitectura española 1939-1975: Belchite Nuevo i Vilanova de la Barca, 2014-2018.

ADN Galeria (Barcelona)

Aquestes dues obres de Domènec fan referència a dos exemples de suspensió dels drets humans en el tracte envers la classe treballadora durant el franquisme. Després de la Guerra Civil, la dictadura decidí utilitzar alguns recintes de l'Exposició Internacional de Barcelona (celebrada a Montjuïc el 1929) per internar-hi immigrants procedents principalment d'altres llocs de l'estat. Després de passar una temps indeterminat de reclusió, van deportar-se unes 15.000 persones al seus pobles d'origen. A les peces de la sèrie *Arquitectura española* es presenta el rastre arquitectònic d'un crim humà i polític: la utilització de mà d'obra esclava – presos polítics – en la reconstrucció del país.

La trajectòria artística de Domènec (Mataró, 1962) està marcada per un diàleg constant entre el passat i el present, activat a partir de la revisió de l'arquitectura moderna i la seva presència en l'actualitat. Aquest recorregut en el temps permet a l'artista evidenciar el fracàs de les utopies interpellant de manera frontal els ressorts ideològics, polítics i econòmics presents, de manera més o menys explícita, als grans projectes arquitectònics i urbanístics. Ha realitzat nombroses exposicions i ha portat arreu del món obra escultòrica, fotogràfica, instal·lacions i intervencions a l'espai públic.

L'estadi, el pavelló i el palau de Domènec i Arquitectura espanyola 1939-1975 a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

María Ruido

La memoria interior (vídeo, 32 min 30 s), 2002

ElectroClass (projecció, 53 min), 2011

Galería Rosa Santos (València/Madrid)

La memoria interior parteix de la història familiar de l'artista, marcada per l'emigració a Alemanya, per reflexionar sobre la desactivació dels subjectes polítics a través de la història oficial. La política migratòria de l'estat espanyol dels anys seixanta i setanta també va ser una forma de biopolítica i de control sobre els treballadors avui gairebé oblidada. Per la seva banda, *ElectroClass* reflexiona sobre la dissolució del concepte de classe treballadora tradicional, i analitza en set capítols els imaginaris del treball a partir de l'arxiu de la televisió basca (ETB, Euskal Telebista) amb la desindustrialització de Bilbao com a estudi de cas.

María Ruido (Xinzo de Limia, Ourense, 1967) és realitzadora cinematogràfica, artista visual, investigadora i docent. Desenvolupa projectes interdisciplinaris sobre la construcció social del cos i la identitat, els imaginaris del treball en el capitalisme postfordista, i sobre la construcció de la memòria i les seves relacions amb les formes narratives de la història. Autora i editora de nombrosos articles i publicacions sobre memòria i feminisme.

Fotograma de *La memoria interior* de María Ruido a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'.

Ana Teresa Ortega

Lugares del saber y exilio científico, 2008-2018

La coneguda com a Edat de Plata de la ciència espanyola va veure's truncada amb el desenllaç de la Guerra Civil i el cessament definitiu de les activitats de la JAE (Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas). Nombrosos investigadors van exiliar-se; els que es van quedar van ser obligats a abandonar les seves càtedres, i alguns van ser condemnats a presó o afusellats. Les seqüeles d'aquests fets llasten greument, encara avui, el sistema educatiu i científic espanyol.

Ana Teresa Ortega (Alacant, 1952) va ser distingida el 2020 amb el Premio Nacional de Fotografía per la seva relectura fotogràfica de la història. El seu treball té com a element central la fragilitat de la memòria històrica i la formació de la memòria col·lectiva. La seva obra reflexiona sobre la influència dels mitjans de comunicació en la societat i en la construcció d'una cultura de la desmemòria. Es pot veure a les col·leccions de museus com el Reina Sofia de Marid, l'IVAM de València, el Museo de Bellas Artes de Bilbao o la fundació La Caixa.

Lugares del saber y exilio científico d'Ana Teresa Ortega a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

TRANSMISSIÓ I CONTINUÏTAT

- Sala Casanova, balconada i jaciment -

Després dels primers anys d'aïllament, el franquisme va procurar transmetre una imatge de *dictatova* que propicia que, el 1955, Espanya ingressés a l'ONU. Les estratègies de comunicació i propaganda oficials ocultaven o tergiversaven la realitat segons convenia, mitjançant la censura o provocant l'autocensura. En una forma de continuïtat, la transició va ocupar-se de posar en marxa una transformació *tova* cap a la regeneració democràtica, que en ocasions va emmascarar la continuïtat d'unes estructures autoritàries, anquilosades i poc flexibles. Les conseqüències d'aquesta continuïtat es fan presents avui en la corrupció, l'opacitat de les clavegueres de l'estat, la repressió indiscriminada de determinades idees i la manipulació informativa, les anomenades notícies enganyoses o *fake news*. Un altre exemple d'especial actualitat és la irresponsabilitat de l'estat espanyol en els processos descolonitzadors del franquisme i les seves derives actuals, tant a Guinea Equatorial com al Sàhara occidental.

Filiberto Obama Nsué

La guagua, 1985 - Col·lecció particular de Ramon Sales

Cargando agua para el baño del gobernador, 1986 - Col·lecció particular de Ramiro Eguiluz

La canción de la diarrea, 1989 - Col·lecció particular de Ramon Sales

Conegut com a Fili (*Llibertat en fang*), Filiberto Obama Nsué (Mongomo 19?? - 2018) va esdevenir popular durant la dictadura de Macías amb els *Cuadros revolucionarios*, pintures que mostraven escenes colonials i la manera com els colonitzadors espanyols maltractaven els guineans. Més tard va deixar de pintar per problemes de salut mental i, durant les dècades dels vuitanta i noranta, ja recuperat, va viure una etapa daurada il·lustrant nombroses eines pedagògiques destinades a l'educació sanitària i a la transmissió de temes tradicionals. A *La canción de la diarrea*, per exemple, es combinen coneixements ancestrals amb la medicina occidental per fabricar un sèrum casolà per combatre la deshidratació. Posteriorment, altres artistes van copiar i reproduir les obres de caire polític que Fili havia produït.

La guagua i Cargando agua para el baño del gobernador, de Filiberto Obama Nsué, a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

Marcelo Expósito

Los cuadernos de guerra o ligeramente descontextualizados, 1994-2021

Galeria Àngels Barcelona

Aquesta peça de foto-escriptura posa en diàleg les fotografies de Robert Capa (Endre Ernő Friedmann i Gerda Taro) del II Congreso Internacional de Escritores para la Defensa de la Cultura celebrat a València el 1937 (aparegudes el 1987) amb unes imatges de Franco que el representen com un ancià venerable que ensenya les seves netes a fer fotografies. A més, cada imatge de Capa es contraposa amb un fragment dels quaderns escrits per Franco durant la Guerra del Marroc. Es tracta d'un fragment que va suprimir-se per la seva crueltat extrema quan es van reeditar els quaderns, en un moment en què el franquisme volia oferir una imatge més humanitària davant l'escena internacional. És la imatge d'un dictador bonàs que també va sustentar, en part, el relat de la Transició. L'obra s'interroga pels efectes que l'esborrament i la cosificació tenen sobre el present.

Constitución Española de 1978 desnudada por sus solteros, 2022

Impressió en metacrilat emmarcat en alumini de la primera planxa d'impressió realitzada per al llibre d'artista *Constitución Española de 1978 reescrita por el método cut-up a la manera de Pierre Menard*. S'evoca així, a petita escala, la matriu constructiva i l'economia libidinal contingudes en l'obra clàssica de Marcel Duchamp *El Gran Vidre* o *La núvia despullada pels seus solters* (1915-1923).

Constitución Española de 1978 recombinada, 2022

En aquesta sèrie de narracions recombinades, realitzades amb la metodologia del *cut-up*, es barregen passatges de la Constitució Espanyola vigent amb altres escriptures característiques del seu *fora de camp*: les formes de vida no normatives, les visions crítiques antisistèmiques i les projeccions distòpiques contemporànies a la seva redacció el 1978. En concret, s'hi han incorporat obres de Cristina Peri Rossi, Eduardo Haro Ibars, Gabriel Bermúdez Castillo i Audre Lorde. El resultat final s'ha mecanografiat amb una Olivetti Dora original de l'època.

Constitución Española de 1978 reescrita mediante el método cut-up a la manera de Pierre Menard, 2022

Durant els darrers anys, les discussions sobre la vigència o l'obsolescència de la Constitució Espanyola han resumit les tensions derivades de la crisi de l'anomenat Règim del 78, sorgit de la Transició. Marcelo Expósito l'ha reescrita completament a la manera de Pierre Menard, autor d'*El Quijote* segons la ficció de Jorge Luis Borges. El seu relat se serveix del mètode *cut-up* per permetre, com volien Brion Gysin i William Burroughs, que en supuri el passat i se'n destil·li el futur. Aquest llibre d'artista de 200 exemplars signats i numerats també conté *disposicions legislatives* d'Expósito, Cuauhtémoc Medina, Gloria Elizo, Antonio Negri, Raúl Sánchez Cedillo i Elisa Loncon.

Marcelo Expósito (Puertollano, 1966) és artista i crític cultural. Exposa el seu treball artístic amb regularitat a museus, festivals i centres d'art nacionals i internacionals, en mostres individuals i col·lectives. Ha publicat una vintena de títols i els seus escrits han estat inclosos en nombrosos catàlegs, monografies i llibres col·lectius rellevants. Com a activista i polític, ha participat en moviments socials per la radicalització democràtica des de fa tres dècades, arribant a exercir de diputat a les Corts Generals espanyoles entre 2016 i 2019.

Los cuadernos de guerra o ligeramente descontextualizados de Marcelo Expósito a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

Ndong Obama (Nsork, ?)

Ngoan Ntangan, 1994. Col·lecció particular de Gustau Nerín

L'ètnia fang de l'antiga Guinea Espanyola va desenvolupar algunes danses amb què es mofaven dels colonitzadors. Aquestes danses van sobreviure gràcies al fet que van passar desapercebudes als ulls del colonitzador espanyol, que les veia com un simple monòleg jocós. Una d'elles era el *Flanco*, en la qual es burlaven del dictador, tot i que la més popular era el *Ngoan Ntangan* (Senyoreta blanca). La màscara amb què es ballava representava dos oficials i una dona blanca.

Ngoan Ntangan de Ndong Obama a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'.

© El Born CCM – Pep Herrero

Pep Agut

Meridiano de Madrid: sueño y mentira de Franco, 2021

Aquest projecte va realitzar-se específicament per al Museo Reina Sofía i es va instal·lar al Palacio de Cristal del parc del Retiro de Madrid. El palau va construir-se com a altaveu per difondre la *bondat* del colonialisme espanyol a les Filipines. A partir de la reproducció en guix de les seves columnes, Agut embasta el passat imperialista d'Espanya amb la realitat del poder colonial que s'exerceix en el present sobre les nacions que la integren. Mitjançant la producció plàstica, doncs, es basteix un paisatge crític definit per una arquitectura perfectament inútil i ruïnosa.

Les xacres dels deliris de grandesa espanyols que ja havien denunciat Picasso o Goya es plantegen com a seqüeles enquistades fins als nostres dies. El conjunt de tubercles de guix disposats vora les columnes –positivats a partir de motlles extrets de set rizomes naturals– reitera les idees articulades a través de les columnes mateixes. Alguns tubercles remetent a un origen colonial remot; alhora, però, Agut els associa sarcàsticament (els anomena *Franquitos*) als que es poden veure en la representació que Picasso va fer del dictador a les divuit vinyetes que conformen els gravats *Sueño y mentira de Franco* (1937).

Els projectes i les obres de Pep Agut (Terrassa, 1961) són el resultat de llargs i intensos processos de recerca l'objecte fonamental dels quals és tornar a l'art la seva dimensió d'espai públic atemporal. Empra diferents mitjans i tècniques i la narrativa i el text solen aflorar com a factors inherents a la mateixa plàstica. Al llarg de la seva trajectòria, ha coordinat i participat a nombrosos seminaris, conferències i debats sobre art i el seu treball ha estat present a nombrosos museus i mostres internacionals, tant de manera individual com col·lectiva.

Meridiano de Madrid: sueño y mentira de Franco de Pep Agut a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

Concha Jerez

La fosca del mirall, 1997

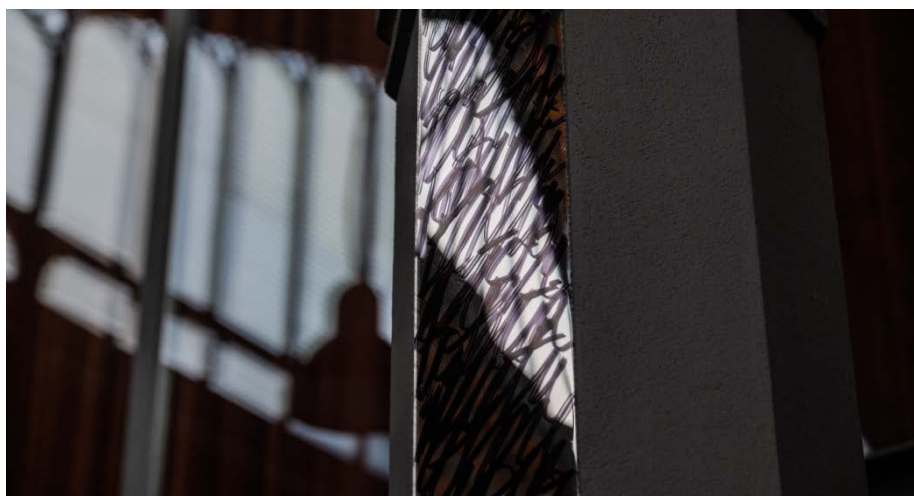
Memoria oral silenciada, 2020

Textos autocensurados 1 y 2, 2022

La instal·lació *La fosca del mirall* agrupa a El Born CCM dues peces i una intervenció *site-specific* a les columnes del centre. La peça *La fosca del mirall* té el seu origen en una obra d'acció que es va dur a terme a l'antic centre penitenciari de Carabanchel el desembre de 1994, durant dues setmanes, a partir del 6 de desembre, dia de la Constitució. Els àudios reproduïen el paisatge sonor de la presó com a reflexió antiautoritària al voltant del concepte de llibertat i del sistema de seguretat. I ho fan en diàleg amb *Memoria oral silenciada*, un conjunt de gàbies que reproduïen les veus de persones represaliades durant el franquisme. Totes dues obres trenquen el silenci sobre les estructures repressives d'ahir i d'avui.

Com a artista pionera de l'art conceptual, Concha Jerez (Las Palmas de Gran Canaria, 1941) ha desenvolupat una intensa trajectòria sobre els mecanismes de l'esborrament i, en relació directa amb la memòria històrica, sobre la repressió franquista exercida arreu de l'estat espanyol entre 1939 i 1979 i sobre una reacció que perviu, encara avui, davant d'aquesta repressió: l'autocensura. La intervenció *Textos autocensurados I y II*, duta a terme a les columnes de l'antic mercat del Born, realitzada especialment per a 'Un altre fi. LA RESTA', interpel·la el nostre reflex davant del mirall i ens fa pensar en tot allò que no expressem de forma oberta, ni individual ni col·lectivament, allò sobre el qual mantenim un esgarriat silenci còmplice.

Entre els premis obtinguts per Concha Jerez destaquen la Medalla d'Or al Mèrit a les Belles Arts 2010, el Premi MAV (Dones a les Arts Visuals) 2012, el Premi Nacional d'Arts Plàstiques 2015, el Premi Velázquez de les Arts Plàstiques 2017 com a reconeixement a tota la carrera artística i la Medalla d'Or de Canàries 2018.

Textos autocensurados 1 y 2 de Concha Jerez a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

Guillem Viladot

Selecció d'obres del llibre *Cantates, fugues i colls de la baralla* (1972), 2022

Amb motiu de l'Any Viladot, hem volgut reproduir una selecció dels poemes visuals que l'artista va realitzar a començaments dels anys setanta i que recentment s'han compilat a la publicació *Cantates, fugues i coll de la baralla* editada per la Fundació Guillem Viladot – Lo Pardal i Pagès editors. En concret, reproduïm les dues primeres cantates, *Boga* i *Calcigada*, les cinc fugues i *Dictadura de Colls de baralla*, obres de denúncia contra la foscor i la repressió, un sentit o intenció que avui romanen intactes.

Guillem Viladot (Agramunt, 1922- Barcelona, 1999) era fill d'una família tradicional emmarcada en un context rural. La seva trajectòria mostra una evolució de plantejaments polítics, religiosos i, fins i tot, lingüístics que el situen dins l'entorn dels autors crítics i provocatius amb el règim. Després d'una topada amb la censura l'any 1956, la seva creació literària i experimental va prendre un rumb compromès i indeturable.

Publicació amb la selecció d'obres del llibre *Cantates, fugues i colls de la baralla*, editada amb motiu de l'e l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM

Selecció bibliogràfica

En els darrers anys s'han publicat molts títols que dialoguen amb els continguts de l'exposició: llibres d'història, assaigs, novel·les, reculls de poesia, còmics... Es proposa una selecció de llibres per a cadascun dels quatre àmbits de la mostra amb l'objectiu de deixar obert el final d'aquest recorregut expositiu a futures lectures.

Programa d'activitats

El programa d'activitats al voltant de l'exposició ***Un altre fi. La resta. Art i antifranquisme*** té l'objectiu d'aprofundir i ampliar els continguts presentats a la mostra. Allò que en l'exposició està tractat a través de la representació artística, es complementa amb les activitats a través de la paraula, el cinema i accions performatives.

Visites comentades

Visites guiades a l'exposició

Dissabtes a les 18 h i diumenges a les 11.30 h. 3€

Visites amb les curadores i artistes

12 gener, 9 febrer, 9 març i 13 abril, a les 17h. Amb reserva prèvia, 3€

Converses i exploracions artístiques

Guillem Viladot. De la tradició al combat. Amb Pau Minguet i Teresa Ibars

Dimarts 29 de novembre de 2022, 19 h. Gratuït

1928-1978, 50 anys sense l'amor roig d'Aleksandra Kol-lontai. Amb Dora Garcia, artista, i

Mireia Bofill, Carme Casas, Mari Chordà i Isabel Monteagudo, editores de LaSal

Dijous 1 de desembre de 2022, 19 h. Gratuït

Objetos (Des)aparecidos. Excavacions, art i memòria històrica. Audiovisual i conversa amb Maria Amparo Gomar, Rafael Tormo, Teresa Morandi i familiars de víctimes enterrades a les fosses comunes de Paterna

Dimarts 13 de desembre de 2022, 19 h. Gratuït

Presentació del procés Travessa Sequere, de Marco Noris. El caminar com a pràctica artística i política. Amb Marco Noris, Nora Ancarola i Amanda Cuesta

Dimarts 24 de gener de 2023, 19h. Gratuït

La repressió franquista contra les dones. El cas del Patronato de protección de la mujer. Amb Consuelo García del Cid, Maria Forns, Àngels Vives i Sílvia Ventura

Dimarts 31 de gener de 2023, 19 h. Gratuït

Mèxic, llegat d'un exili. La fractura del model científic republicà. Amb Ana Teresa Ortega,

Nora Ancarola i Amanda Cuesta

Dimecres 22 de febrer de 2023, 19 h. Gratuït

Art, lluita i solidaritat. Memòria de l'exposició de Milà de 1972. Acte amb l'Ateneu de

Memòria Popular

Dimarts 28 de febrer de 2023, 19 h. Gratuït

Transgressions del Xino. Contracultura i món canalla durant el franquisme. Conversa performativa amb Antoni Hervàs, Dolors Marín Silvestre, Glòria Ribera i Rubén Antón
Dijous, 9 de març del 2023, 19 h. Gratuït

Ensayo para Deep Song, de Lola Lasurt . Presentació de la publicació i conversa amb Lola Lasurt, Laura Vallés, Amanda Cuesta i Nora Ancarola
Dimarts 14 de març del 2023, 19 h. Gratuït

La història de Filiberto Obama Nsué i el colonialisme a la Guinea Equatorial. Amb Nzé Esono Ebalé, Ramon Sales i Inés Plasencia
Dijous 23 de març de 2023, 19 h. Gratuït

Cinema

Febrer de 2023

Properament, consulteu la programació al web.

Arts escèniques

I ara?

Espectacle de clown i butoh de la Cia. MonSters. Butoh i Clown, dos personatges marginals, transiten per la història experimentant alegries, pors i penes. A voltes perduts, busquen el camí... i ara?

Dissabte 18 de març del 2023, 12h. 3€

La guerra que no vam viure. Art i memòria de les terceres generacions

Procés de reflexió i creació artística comissariat per Marta Figueras

De l'11 al 15 d'abril de 2023. Properament, més informació al web

Més informació del programa d'activitats i reserva d'entrades:

<https://elbornculturaimemoria.barcelona.cat/cicles/un-altre-fi-la-resta/>

Crèdits de l'exposició

Organització i producció: El Born CCM

Curadoria: Nora Ancarola i Amanda Cuesta (La caníbal SCCL)

Disseny museogràfic i gràfic: Las Gardenias

Muntatge museogràfic: Croquis Disseny, Muntatges i Realitzacions

Producció gràfica: Manual Color

Traduccions: Discobole

Transport i manipulació d'originals: Tti, Técnica de Transportes Internacionales

Assegurances: Liberty Mutual Insurance Europe

Servei educatiu: Fragment Serveis Culturals

Atenció al públic: Klousner

Seguretat: Grupo Control

Neteja: Active FS

Manteniment: CPI Integrated Services

Cessió de peces:

ADN Galeria, Galeria Àngels Barcelona,

Galería Rosa Santos, MACBA. Museu d'Art Contemporani de Barcelona, Samira Badran, Ramiro Eguiluz, Raquel Gil, Xaro Laporta, Laura Martín, Gustau Nerín, Ramon Sales, M. José Sánchez

Cessió d'imatges:

Arxiu Fotogràfic de Barcelona, Centre de Documentació de Ca la Dona, Fundació Guillem Viladot – Lo Pardal

Relat audiovisual:

Idea i direcció: Nora Ancarola

Direcció d'actors: Ramon Villegas Guix

Actors: Cia. MonSter (Ester Solà i Mon Costa)

Càmera i edició: Adolf Alcañiz

Ajudant de càmera: Aimar Alcañiz

Producció: El Born CCM

Agraïments:

Xabier Alonso, Jesús Arpal Moya (La caníbal SCCL), Núria Bonet (Biblioteca de Catalunya), Montse Casanovas (AFB), Marta Delclós, Clara Grífol (La caníbal SCCL), Laia Jarque (Marsh SA), Kike León (AECID), Julieta Luna (MACBA), Cloe Masotta, Pau Minguet (Fundació Guillem Viladot), Teresa Montaner (Fundació Miró), Patricia de Muga, Martina Noora Millà (Fundació Miró), Mercè Otero (Ca la Dona), Quico Peinado (Àngels Barcelona), Andrés Pérez (ADN Galeria), Elsa Plaza, Xavier Rossell (MACBA), Ramón Sales, Rosa Santos, Nadia Valentín (AECID), Inés Plasencia.

Material complementari

Material gràfic (cartell, baners, pantalles) i fotografies: <https://tuit.cat/e11Mb>

Vídeo presentació de les curadores de l'exposició (4' 17''): <https://youtu.be/GU65nOvxghY>

Vídeos dels artistes participants en l'exposició: properament al canal Youtube d'El Born CCM (<https://www.youtube.com/ElBornCCM>)

Entrevista a les curadores pel blog d'El Born CCM (en català):
<https://elbornculturaimemoria.barcelona.cat/noticia/lart-no-sacomoda-mes-aviat-al-contrari-habita-lescletxa/>

Pròleg del relat audiovisual: <https://youtu.be/hnVx-gclt7A>

Exposició

Un altre fi. LA RESTA

Art i antifranquisme

DATES

Del 18 de novembre de 2022 al 16 d'abril de 2023

LLOC I CONTACTE

El Born Centre de Cultura i Memòria
Plaça Comercial, 12, 08003 Barcelona
Telf. 93 256 68 951
comunicacioelbornccm@bcn.cat
elbornculturaimemoria.cat
@elbornccm

PREU

Accés lliure a l'exposició

HORARI

- De novembre a febrer:
De dimarts a dissabte, de 10 a 19 h
Diumenges i festius, de 10 a 20 h
- De març a octubre:
De dimarts a diumenge, i festius, de 10 a 20 h

Es pot entrar als espais expositius fins a 30 minuts abans del tancament del centre

VISITA GUIADA

Dissabtes a les 18.00 h
Diumenges a les 11.30 h
3 €

ACCESSIBILITAT

Equipament accessible per a persones amb mobilitat reduïda